

13. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К.: А.С.К., 2007. 144 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/467588/>
14. Рожнова Т.Є. Система менеджменту якості освіти в закладах вищої освіти в умовах конкурентного освітнього середовища *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнародного форуму управлінської діяльності (18-19 травня 2019 року), м. Тернопіль. Тернопіль: КРОК, 2019. С. 95–98.
15. Сазоненко Г.С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею). К.: Гнозис, 2004. 684 с.
16. Тесленко В.В. Формування творчої пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 1(32). С. 5-11.
17. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. 2 изд. Москва: Смысл, 2001. 366 с.

Удич З. І.

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки та менеджменту освіти, керівник інклюзивно-ресурсного центру, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль
u-z@ukr.net*

РЕСУРСНИЙ АСПЕКТ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

У контексті запровадження інклюзивної форми навчання вимагає першочергового вирішення проблема формування позитивного середовища для взаємодії усіх учасників едукативного процесу та формування особистості учня в системі закладу загальної середньої освіти, незважаючи на можливі у нього порушення здоров'я. Відповідно, перед керівником закладу освіти постають нові виклики, які вимагають нестандартних рішень.

Питання впровадження інклюзивної освіти в Україні останніми роками стали актуальними для багатьох науковців та практиків. Зокрема, досліджуються такі проблеми: загальні аспекти організації інклюзивного

освітнього простору (В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, Н. Слободянюк, Н. Софій); дошкільна інклюзія (І. Білецька, Л. Білецька, О. Завальнюк); окремі аспекти підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи з учнями з особливими потребами (В. Бондар, Л. Гречко, М. Матвєєва, С. Миронова, Н. Назарова, В. Синьова, Л. Шипіцина); професійна підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти (І. Демченко, Є. Юсупова); організація навчально-виховного і корекційного супроводу в інклюзивному класі (О. Кулик, С. Литовченко, Ю. Найда, І. Супрун, О. Таранченко, В. Шнайдер, Г. Фінько,) та ін. Однак, детальний аналіз цих праць виявив недостатньо розкриті питання щодо ресурсів для створення ефективного середовища у закладі з інклюзивною формою навчання.

Метою дослідження є: обґрунтувати класифікацію ресурсів середовища закладу загальної середньої освіти, а також визначити зміст поняття «ресурсна компетентність керівника закладу освіти».

Найперше зауважимо, що в сучасній педагогіці середовищний підхід розглядається як теорія і технологія безпосереднього управління (через середовище) процесами виховання і розвитку особистості учня; як система дій суб'єкта управління, спрямованих на перетворення середовища у засіб проектування й діагностики результату навчання і виховання. Цей підхід у контексті нашого дослідження є сукупністю компонентів середовища та системою взаємодії з ним усіх суб'єктів освітнього закладу.

Поняття «середовище» використовується у різних галузях наук (медичних, соціологічних, екологічних, біологічних, філософських, педагогічних, психологічних та ін.). Узагальнене значення цього поняття передбачає сукупність конкретних умов для розвитку якого-небудь організму (природні умови для життєдіяльності певного організму чи соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини, її оточення; сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів та ін.) [15, с. 137]. У вітчизняній педагогіці та психології воно не є новим. Зокрема, у минулому столітті, завдяки С. Шацькому та А. Макаренку, широковживаними стали поняття «педагогіка середовища» та «розвивальне педагогічне середовище». Сьогодні, для конкретизації певного компонента, властивості, спрямованості чи суб'єктів середовища в педагогіці щодо середовища закладу загальної середньої освіти застосовують такі поняття: «освітнє середовище», «педагогічне середовище» «навчальне середовище», «виховне середовище», «едукативне середовище», «шкільне середовище», «інформаційно-освітнє середовище»,

«творче освітнє середовище», «предметно-просторове/фізичне середовище», «інклюзивне освітнє середовище» та інше. Дуже часто як синоніми до цих понять вживають і «освітній простір», «педагогічне середовище». Огляд трактувань цих понять виявив наступні проблеми: розбіжності авторів у розумінні змісту поняття «середовище» як феномена для розвитку особистості; різні підходи у трактуванні тотожних понять; відсутність єдино прийнятої класифікації середовища в психолого-педагогічному підході, що значно спростило б відповідне трактування.

У контексті нашого дослідження необхідно уточнити поняття «інклюзивне середовище закладу загальної середньої освіти». Щоб уникнути неоднозначного трактування, будемо відштовхуватися від таких понять, як «інклюзія», «інклюзивна освіта», «середовище школи», «освітні послуги».

Загальноприйнято вважати, що «інклюзія» (від англ. inclusion – включення) – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, особливо тих, хто має психофізичні порушення, а «інклюзивна освіта» – це така інноваційна модель навчання, яка забезпечує рівневий доступ до якісної освіти усіх учнів незалежно від особливостей психофізичного розвитку. При цьому інклюзивна школа є тим закладом освіти, що забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання; використовує існуючі в громаді ресурси; залучає батьків; співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей; створює позитивний клімат у шкільному середовищі [13, с. 31]. Отже, створюється освітнє середовище у школі, яке відповідає потребам і можливостям кожного учня, незалежно від особливостей його психофізичного розвитку.

Досліджуючи шкільне середовище, О. Савченко слушно зауважує, що середовище школи – це не лише сукупність умов і впливів, зокрема людських, які оточують учня, а й простір і умова повноцінного життя всього шкільного колективу. Умови і взаємозв'язки середовища існують у просторово-предметному, географічному і людському оточенні школи. В педагогічному сенсі середовище – це життєвий простір школяра, який активно чи пасивно впливає на його свідомість, почуття, вчинки [20, с. 5].

Предметно-просторове оточення учня створює психологічний фон, у якому розгортаються взаємини всіх, хто знаходиться в приміщенні установи; поведінкове середовище – це певна єдина карта поведінки, властива учневі в цій установі, за рахунок домінування тих чи інших

поведінкових форм; подієве оточення – це сукупність подій, що потрапляють в поле сприйняття учня, яке слугує предметом емоційного переживання, оцінки, ставлення; приводом до роздуму і підставою для життєвих висновків: якщо учень бачить відносини там, де на поверхні лежать випадок, дії, обставина, то ця подія стає чинником її особистісного розвитку; інформаційне оточення має виховне значення, коли в освітній установі є предметне середовище, насичене матеріалами, іграми, ілюстративним матеріалом, книгами, які доступні учням і дають поживу для отримання інформації для розвитку; коли в практиці роботи педагогів вибудовується традиція обміну інформацією між учнями, між учнями і дорослими [18, с. 58-59].

На нашу думку, найбільш ґрунтовно «середовище» визначає Ю. Мануйлов: як те, серед чого-(кого) перебуває суб'єкт, за допомогою чого формується його образ життя, що впливає його розвиток і осереднює особистість. При цьому він тлумачить «серед» як перебувати поруч, поряд, між, в середині, у центрі чогось; «допомагати» – сприяти чомусь (спонукати, дозволяти, породжувати); «впливати» – змінювати, коригувати, заломлювати що-небудь і тим самим оздоровлювати, збагачувати, покращувати, одушевляти тощо; «осереднювати» – типізувати (що не ідентичне стандартизації та уніфікації особистості) [16, с. 21].

Нині у численних дискусіях акцентується увага на тому, що освітнє середовище школи має забезпечити необхідні умови, засоби і технології для навчання як для учнів, так і їхніх батьків, педагогів, і не лише в приміщенні закладу освіти, а також змістити акцент з ролі вчителя на особистість учня. Отже, заклад загальної середньої освіти має стати повноцінною соціальною інституцією, яка для якісного функціонування взаємодіє з іншими інституціями, залучає додаткові ресурси.

Освітні послуги закладу загальної середньої освіти можна вважати якісними, якщо її випускники, незважаючи на особливості власного психофізичного розвитку чи порушення, оволоділи заявленими в Концепції Нової української школи компетентностями, необхідними для життєдіяльності. Сформувати їх неможливо, здійснюючи лише знаннєвий, індивідуальний чи будь-який інший підхід. Лише поєднання усіх відомих методичних підходів з опором на середовищний підхід дасть змогу здійснити перехід від знаннєвої школи до школи компетентностей.

Поняття «інклюзивне освітнє середовище» найчастіше тлумачать як:

– життєвий простір, що забезпечує підвищення почуття власної гідності та впевненості у собі дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку [14, с. 318];

– сукупність умов, що забезпечують рівний доступ особам з особливими потребами до якісної інклюзивної освіти в інклюзивному навчальному закладі (дошкільному, загальному середньому, професійно-технічному і вищому) незалежно від їх психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу, раси, місця проживання і виховання, та як сукупність учасників навчально-виховного процесу, пов'язаних спільністю умов, в яких відбувається їхня діяльність [1, с. 22];

– середовище, в якому діти можуть взаємодіяти, спілкуватися і розвиватися відповідно до своїх можливостей [5, с. 59];

– систему різнопланових соціальних контактів і конструктивної співпраці учасників освітнього процесу з динамічним розвитком його компонентів для забезпечення якісної освіти та соціалізації дітей і молоді з обмеженими фізичними потребами [6, с. 63];

– середовище, де всі учні, незалежно від своїх освітніх потреб, здатні вчитися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, удосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною загального співтовариства [11, с. 123].

У Законі «Про освіту», який набрав чинності 28 вересня 2017 р., зазначено, що інклюзивне освітнє середовище – це «сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [7].

Вважаємо за доцільне уніфікувати усі ці поняття в єдиному визначенні: «інклюзивне середовище закладу загальної середньої освіти» – це комплекс освітніх послуг закладу освіти, що передбачає створення умов, сукупність впливів, способів та засобів, залучення необхідних зовнішніх ресурсів, фахівців інших галузей з метою формування в учнів необхідних компетентностей для подальшої життєдіяльності відповідно до їхніх потреб та можливостей. Це середовище може ефективно функціонувати лише за наявності необхідного комплексу ресурсів [21, с. 131].

У структурі інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти виділяємо також окремі компоненти: змістовий компонент – визначає мету та функції інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти, цінності, які лежать в основі його філософії; соціально-

просторовий компонент – зумовлює ролі всіх учасників освітнього процесу (учнів, педагогів, батьків, суспільних інституцій); визначає зміст соціально-психологічного клімату інклюзивного закладу, вимоги до предметно-просторового середовища; процесуальний компонент – представляє принципи функціонування інклюзивного середовища в закладі загальної середньої освіти, етапи його розвитку та становлення, необхідні для цього засоби, ресурси, інструментарії (лінза інвалідності, індекс інклюзії); діяльнісний компонент – передбачає систему взаємодії, співтворчості учасників освітнього процесу; стихію як силу, що захоплює та управляє, програмує поведінку учасників середовища; визначає простір можливостей (ніші), що дає змогу суб'єктам освіти задовольняти свої інтелектуальні, комунікаційні, творчі та інші потреби; результативний компонент – встановлює проміжні та кінцеві результати функціонування інклюзивного середовища закладу загальної середньої освіти відповідно до виокремлених критеріїв, показників, рівнів та типів середовища.

До основних функцій предметно-просторового середовища інклюзивного закладу освіти відносимо: світоглядну – формування ціннісних, моральних, духовних, естетичних установок; едукативну, яка складається з навчальної – засвоєння наукових знань, виховної – передача вихованцям соціального досвіду, формування їх ціннісних орієнтацій, норм і ролей, умінь і навичок, необхідних для нормальної життєдіяльності, розвивальної – формування мислення, уяви, фантазії, життєвих компетентностей; орієнтувальну – надання інформації про можливості середовища, переміщення у просторі закладу, доступних для цього обладнання, повідомлення правил та етикету взаємодії учасників закладу, вимог до поведінки із предметами; мотиваційну – стимулювання до взаємодії усіх учасників освітнього закладу, самовираження, самопрезентації, здійснення особистого внеску у досягнення школи, її рейтинг; іміджеву – створення первинного уявлення про особливості закладу; здоров'язберезувальну – збереження психофізичного та емоційного здоров'я учнів та педагогів; організаційну – створення умов для проведення навчального процесу та виховних заходів; споживчу – вільний доступ до усіх предметно-просторових рішень та можливість довільного користування ними усіма учасниками освітнього закладу; комунікативну – налагодження комунікації між учасниками закладу освіти; рекреаційну – забезпечення умовами якісного дозвілля, відпочинку, психофізичного відновлення [22, с. 88-89].

Середовищний підхід у впровадженні інклюзивної освіти в систему загальної середньої освіти має передбачати також і реалізацію конкретних принципів, які відображають цінності інклюзивної освіти. Однак до сьогодні зміст та перелік цих принципів остаточно не з'ясовано, хоча є перші спроби виділити та проаналізувати їх, зокрема у працях вітчизняних дослідників О. Сакалюк та І. Сухіної. До визначальних принципів функціонування якісного освітнього середовища відносимо:

– загальнопедагогічні принципи: домінування гуманістичних цінностей; забезпечення якісної освіти; пріоритет особистості учня та повага до його потреб в едукативному процесі освітнього закладу; врахування індивідуальних можливостей та вікових особливостей учнів; створення умов для самовизначення та самореалізації усіх учнів, отримання ними життєвого досвіду; адаптація та модифікація середовища до потреб та можливостей учнів; забезпечення високої функціональності середовища; опір на успіх; розвивальний характер і функціональність середовища; співпраця школи із суспільними інституціями; створення умов для постійного професійного зростання педагогічних кадрів школи; керованість і структурність середовища інклюзивної школи; налагодження ефективної комунікації у системі «учень-учитель», «учень-учні»; створення оптимальних умов навчання та розвитку усіх учнів;

– інклюзивні принципи: доступ до якісних освітніх послуг незалежно від статусу учня (наявність у нього психофізичних порушень чи їх відсутність); визнання і врахування потреб учнів відповідно до нозологій; командний підхід в організації інклюзивної системи навчання, залучення різнофахових фахівців (медиків (за напрямком), соціальних працівників, реабілітологів, дефектологів, логопедів та ін.); залучення батьків як рівноправних партнерів; забезпечення інформаційним супроводом та засобами навчання з урахуванням сенсорних можливостей учнів; надання додаткової допомоги у реабілітації, корекції, соціалізації, психологічній адаптації учням з інвалідністю; насиченість культурно-значущими об'єктами; смислова впорядкованість;

– специфічні принципи: безпеки середовища; рівноправне користування об'єктами середовища і малі фізичні зусилля при цьому; право на помилку та можливість її виправити у будь-якій сфері діяльності учня в системі школи; занурення в систему соціальних стосунків; оптимальне облаштування пришкольньої ділянки; врахування компенсаторних і допоміжних засоби від час формування доступного середовища; профілактика гіперопіки, залежності від благодійних

фондів/організацій; відкритість, гнучкість, динамічність і незавершеність середовища.

Згідно зі статтею 20 Закону України «Про освіту» заклади освіти зі спеціальними та інклюзивними групами і класами повинні створювати умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Умови передбачають створення такого середовища, яке б задовольняло освітні потреби усіх учасників едукативного процесу, а це передбачає залучення і застосування відповідних ресурсів.

Існує два загальноприйнятих визначення ресурсу: 1) запас чогонебудь, який можна використати в разі потреби; 2) засіб, можливості, якими можна скористатися в разі необхідності. Під поняттям «ресурси» в контексті інклюзивної освіти найчастіше розуміють: особистісні ресурси учнів (індивідуальні потреби та можливості), координаційну групу [9, с. 22]; педагогічні кадри школи [19]; навчально-методичні матеріали [10]; технічні ресурси [12]; облаштування фізичного середовища [17].

Крім цих підходів, в онлайн-енциклопедії Вікіпедія ми віднайшли ще такі поняття, які застосовуються у сфері освіти і стосуються ресурсів, як організаційні ресурси освіти (підвищення ефективності роботи школи та її підрозділів за рахунок формування раціональної структури, доцільного розподілу функціональних обов'язків, використання передових форм організації педагогічної та навчальної праці); освітні веб-ресурси (ресурси освітнього характеру, які розміщені у веб-просторі мережі Інтернет; до них належать ресурси, що підготовлені за спеціальною веб-технологією (веб-сторінка, веб-сайт, веб-портал) й інші електронні ресурси, що зберігаються на веб-серверах у вигляді різних форматів (текстового, графічного, архівного, аудіо та відео форматів і т. д.); інформаційні ресурси (документи і масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах і т. ін.); електронний освітній (навчальний) ресурс (навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі і представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами); відкриті освітні ресурси (загальна назва для усіх освітніх засобів, до яких є повністю відкритий доступ завдяки безкоштовній ліцензії або переведення їх у

суспільне надбання та створення доступу до таких ресурсів за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій) [2].

Різноманіття підходів до з'ясування поняття «ресурсів» у сфері освіти, зокрема інклюзивної освіти, відсутність чіткої її класифікації свідчить про нерозробленість цього питання і недостатню увагу з боку науково-педагогічної спільноти. А саме ресурсний підхід є одним із визначальним у формуванні інклюзивного середовища закладу освіти.

С. Гайдукевич у своїх працях акцентує на трьох типах таких ресурсів: 1) ресурси, що забезпечуються за рахунок привнесення в середовище спеціальних об'єктів, і дають змогу формувати у дитини різноманітні знання та вміння компенсаторного характеру або обмежувати небажані дії; 2) ресурси, що з'являються за рахунок модифікації (адаптаційних змін) вже існуючих об'єктів у навколишньому середовищі, яке оточує дитину; 3) ресурси, що сприяють оптимізації взаємодії дитини з різноманітними об'єктами [3].

Раніше ми вже здійснили спробу укласти класифікацію ресурсів, необхідних для ефективного функціонування закладу освіти із інклюзивною формою навчання. В основу класифікації покладено функціональний підхід, який допоміг виокремити внутрішні та зовнішні ресурси. У внутрішніх ресурсах вбачаємо ті, якими безпосередньо має володіти заклад загальної середньої освіти, а у зовнішніх – які можуть надавати підтримку, створити необхідні умови, доповнити та розширити освітні послуги, які пропонує цей заклад. Аналіз усіх необхідних зовнішніх та внутрішніх ресурсів для функціонування закладу освіти дав можливість здійснити їх групування на людські, фізичні та електронні ресурси. Зазвичай під поняттям людські ресурси розуміють сукупність фахівців із необхідною для розв'язання поставлених цілей кваліфікаціями. У групі електронні ресурси об'єднані можливості Internet-ресурсів та електронної шкільної мережі. Фізичні ресурси – це все, що оточує учнів у закладі освіти, поза ним, що створює комфортне середовище та засоби, які використовують в освітньому та корекційно-розвивальному процесах.

Класифікація ресурсів закладу загальної середньої освіти:

1. Ціннісноформувальні ресурси: внутрішні: корпоративна культура закладу освіти (проголошені цінності, групові норми, стилі вирішення конфліктів, рівень сприйняття «інакшості», діюча система комунікації, положення індивіда в колективі, прийнята символіка (традиції, гасла, ритуали, правила гри), філософія закладу, етикет та правила взаємодії усіх суб'єктів, стереотипи поведінки, організаційний клімат, тип управління

освітнім закладом, світоглядна позиція та ціннісна орієнтація усіх суб'єктів освітнього просу, їх емоційний інтелект); зовнішні: типи сімейного виховання, суспільна ментальність, духовно-моральні цінності суспільства, престижність педагогічної професії, державна ідеологія, рівень розвитку суспільства.

2. Людські ресурси: внутрішні: педагогічний колектив (менеджер закладу, вчителі (у т.ч. спеціальні педагоги, асистенти вчителів), індивідуальні ресурси учнів, батьки учнів закладу освіти); спеціальні фахівці (психолог, медичний персонал, логопед, фізичний реабілітолог, соціальний педагог, обслуговуючий персонал та ін.); зовнішні: державні органи (державні органи управління освітою, органи соціально захисту населення); вузькопрофільні фахівці (медики конкретної спеціалізації, соціальний працівник, фахівці центрів раннього втручання); громадські інституції (громадські організації, благодійні фонди, волонтери, ресурсні центри інклюзивної освіти, будинки підтримального проживання).

3. Електронні ресурси: внутрішні: методичні засоби (навчально-методичні комплекси дисциплін, методичні розробки, електронний документообіг); представницькі ресурси (сайт освітнього закладу, персональні блоги учителів); зовнішні: відкриті освітні ресурси, навчальні платформи для педагогів.

4. Фізичні ресурси: внутрішні: а) предметно-просторове наповнення: архітектурна доступність закладу загальної середньої освіти (тактильна підлога, внутрішні пандуси, поручні, символічне та звукове інформування); функціональні приміщення (ресурсна кімната, кабінети окремих фахівців (психолога, логопеда, медперсоналу, спеціального педагога), кабінет реабілітації, басейн, тематичний музей, рекреаційні зони, душові кабінети, гардеробні, навчальні аудиторії); облаштування приміщень (парти, стільці, настінні дошки, вішалки, меблі для їдальні та лабораторій (фізики, хімії ін.), трибуни, стінки, книжкові шафи, дошки оголошень, індивідуальні бокси, м'які меблі для відпочинку); засоби і прилади навчання (об'єкти у натуральному вигляді або препаровані, діючі моделі, макети і муляжі, прилади і засоби для демонстрацій, графічні засоби, підручники і навчальні посібники, музичні інструменти); інформаційно-символічні засоби (графічні зображення, схеми розташування комплексів навчального закладу, карти приміщення, розклад уроків, дошка оголошень, декор, результати творчої діяльності учнів); б) технічні ресурси: засоби едукативного процесу (тактильна та інтерактивна дошки, навчальні прилади, комп'ютери, програвачі, шкільне радіо, діаскоп, мікроскоп,

кодоскоп, реманент для роботи на пришкільній ділянці та ін.); засоби корекційно-розвивальної роботи (тренажери, обладнання ресурсної кімнати); засоби пересування (ескалатор, траволатор, ліфт, індивідуальні візки, ходунки ін.); засоби обслуговування (прилади освітлення та провітрювання, санітарно-гігієнічне обладнання); в) змістова складова освіти: курикулум (у т. ч. навчальний план; навчальні програми; навчальні підручники та посібники; план виховної роботи; індивідуальний план розвитку та ін.); нормативно правова документація; зовнішні: а) предметно-просторова організація: облаштування пришкільної ділянки (зовнішні пандуси, зручний заїзд, автостоянка, відпочинкові зони); безбар'єрне середовище населеного пункту (доступний громадський транспорт, об'єкти соціального значення); б) технічні ресурси: транспорт (шкільний автобус, додатковий транспорт для учнів та учителів з інвалідністю); індивідуальні компенсаторні засоби (інвалідні візки, протези, ортези, тростини, ходунки опорні, окуляри ін.).

Ця класифікація не претендує на вичерпне та остаточне розкриття питання ресурсів закладу освіти з інклюзивною формою навчання, однак відкриває перспективу підготовки педагогічних кадрів до реорганізації, модифікації, модернізації едукативного процесу.

Таким чином, у системі професійної компетентності керівника закладу освіти з'являється нова – ресурсна компетентність. Під цим поняттям ми пропонуємо визначати його здатність виявляти, продукувати, залучати та застосовувати ресурс, необхідні для ефективного функціонування інклюзивного середовища закладу освіти. При цьому «виявляти» передбачає вміння діагностувати рівень та обсяг задіяних й потенційних ресурсів; «продувати» – здатність самотійно та командно виготовляти ресурси (вироблення демонстративних чи ілюстративних засобів; укладання нової навчальної програми, посібника; застосування інноваційних форм та методів в едукативному процесі тощо); «залучати» – віднаходити необхідні ресурси та засоби їх використання; «застосовувати» – уміти користуватися різноманітними ресурсами, їх поєднувати, добувати з них необхідні корисні властивості.

Втілення принципів інклюзії у середовище закладу загальної середньої освіти найперше передбачає проведення аудиту та укладання стратегії розвитку,

Для якісного проведення внутрішнього самоаудиту керівник закладу загальної середньої освіти може використовувати різні технології та інструменти. Серед них – перекладений та адаптований для української

системи освіти «Індекс інклюзії». Це добірка практичних матеріалів, спрямованих на планування дій зі створення та розвитку в закладах освіти інклюзивного навчального середовища для всіх учасників освітнього процесу. Ці матеріали сприяють розвитку закладу освіти, надають суттєву допомогу в самостійній розробці кроків, що ведуть до створення інклюзивного середовища та забезпечують досягнення усіма вихованцями максимально високих навчальних результатів. Наразі індекс інклюзії укладено для закладів дошкільної освіти та загальної середньої освіти і передбачає самооцінювання за трьома основними аспектами та напрямками: культура закладу освіти (напрями: створення спільноти, розвиток інклюзивних цінностей); освітня політика на рівні закладу освіти (напрями: розвиток закладу для всіх, організація підтримки різноманітності); практика впровадження інклюзивних підходів (напрями: управління процесом навчання, мобілізація ресурсів). Загалом розроблено 44 критеріїв та близько 500 додаткових запитань [8].

Для з'ясування рівня доступності архітектури, інтер'єру, наявних фізичних ресурсів, відповідності облаштування освітнього закладу доцільно також провести самоаудит із застосуванням державних будівельних норм, які стосуються інклюзивності будівель та споруд [4].

Отримані дані необхідно проаналізувати та визначити цілі подальшого інклюзивного розвитку закладу освіти, якісного застосування наявних ресурсів та залучення нових. Сьогодні найчастіше для цього застосовують такі технології, як SWOT-аналіз та SMART-технологія покладання цілей. Перша дає змогу чітко визначити сильні сторони (Strengths) закладу освіти, його недоліки (Weaknesses), можливості (Opportunities) та загрози (Threats). А друга – збалансовані об'єктивні та суб'єктивні елементи цілеутворення. При цьому цілі мають відповідати таким показникам, як конкретність (Specific), вимірюваність (Measurable), досяжність (Attainable), реалістичність (Realistic), визначеність у часі (Time-bound).

Таким чином, упровадження інклюзивної форм навчання у закладі загальної середньої освіти передбачає не лише формування інклюзивної, але і ресурсної компетентностей у педагогів. Крім цього, проектування чи реконструкція предметно-просторового середовища закладу освіти є одним з актуальних питань сучасного дизайну і одночасно складним організаційним та творчим процесом, який має враховувати: кількість учнів, їх різновіковий та різностатевий склад, різноманітність нозологій, гендерну політику, відповідність санітарно-гігієнічним вимогам та техніці

безпеки, принципам універсального дизайну та ергономіки, види діяльності учасників закладу, конкретні фактори формування середовища і передбачати гармонійне поєднання предметно-просторового та часового аспектів, що мають відповідати філософії закладу освіти та принципам доступності.

Список використаних джерел

1. Бондар Т.І. Створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. II (14), Issue 27, 2014. Р. 20–24.
2. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 12.01.2020).
3. Гайдукевич С.Е. Средовой подход в инклюзивном образовании. *Инклюзивное образование: состояние, проблемы, перспективы: материалы регионального семинара*. Минск: Четыре четверти, 2007. С 34–46.
4. ДБН В.2.2-40:2018: Інклюзивність будівель і споруд. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832 (дата звернення: 12.01.2020).
5. Єжова Т.Є. Толерантне освітнє середовище інклюзивного навчального закладу як умова соціальної реабілітації дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: тези доповідей*. К.: Університет «Україна», 2011. С. 59–61.
6. Задіранова Г.В. Розвиток дитини з обмеженнями життєдіяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: тези доповідей*. К.: Університет «Україна», 2011. С. 63–65.
7. Закон України «Про освіту» від 16.07.2019. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/294010> (дата звернення: 10.01.2020).
8. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навч. метод. посіб. / під заг. ред В.І. Шинкаренко К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 96 с
9. Індекс інклюзії: Загальноосвітній навчальний заклад: навчально-методичний посібник. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. 96 с.
10. Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю в Україні: Ресурси. URL: <http://education-inclusive.com/resources/> (дата звернення: 12.01.2020).
11. Калініченко І.О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні*

- проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.* 2012. № 9. С. 120–126.
12. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
 13. Кравченко Г.Ю. Сучасні стратегії впровадження освітньої інклюзивної практики. *Джерело педагогічних інновацій. Інклюзивна освіта.* 2013. Вип. № 1. С. 31–32.
 14. Кузава І.Б. Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2012. Вип. 11. С. 315–318.
 15. Макар Л.М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2013. Вип. 30. С. 229–236.
 16. Мануйлов Ю.С. Концептуальные основы средового подхода в воспитании. *Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова.* 2008. № 4. С. 21–27.
 17. Місюня Л.В. Концепція універсального дизайну як важлива умова принципу доступності у системі інклюзивної освіти. *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання: зб. мат. Всеукр. науково-метод. конф. Кіровоград: Ексклюзив-систем, 2015. С. 26–269.*
 18. Островська К.О. Психологічні основи формування соціальних компетенцій дітей з аутистичними порушеннями: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.08 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2013. 466 с.
 19. Ресурси: Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 12.01.2020).
 20. Савченко О.Я. Моделювання розвитку сільської школи: досвід Всеукраїнського фестивалю-конкурсу. *Рідна школа.* 2007. № 2. С. 3–6.
 21. Удич З.І. Середовищний підхід у впровадженні інклюзивної освіти в середній загальноосвітній школі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Серія: педагогіка. 2017. № 3. С. 127–134.
 22. Удич З.І. Формування предметно-просторового середовища інклюзивного освітнього середовища. *Особлива дитина: навчання і виховання.* 2018. № 1 (85). С. 85–96.